

УДК 346.9

ПРО ПОНЯТТЯ ВІДСТРОЧКИ Й РОЗСТРОЧКИ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ

Володимир ПЕТРОВ,
суддя, голова господарського суду Одеської області

SUMMARY

The article analyzes the concept of installments and delay implementation of the decision of the Economic Court. The concept is based on motivated court order enforcing the deferral with a certain interval of time due to justified exceptional circumstances (installment), as well as motivated establishment of a new court date of performance due to the presence of circumstances that hinder execution of the decision in previous period (term) or make it temporarily impossible (the delay).

Key words: installment of execution of the economic court, a delay of execution of the economic court, the economic process, the judgment.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються поняття розстрочки й відстрочки виконання рішення господарського суду. В основу поняття покладено обґрунтоване й умотивоване встановлення судом порядку виконання рішення суду частинами з певним інтервалом у часі у зв'язку з обґрунтованою наявністю виняткових обставин (розстрочка), а також обґрунтоване й умотивоване встановлення судом нового строку виконання у зв'язку із наявністю обставин, що ускладнюють виконання рішення в попередній термін (строк) або роблять його тимчасово неможливим (відстрочка).

Ключові слова: розстрочка виконання рішення господарського суду, відстрочка виконання рішення господарського суду, господарський процес, судові рішення.

Постановка проблеми. Обов'язковість судових рішень передбачає низку умов організаційного, управлінського, процесуального та інформаційного характеру, що дають судовому захисту змогу набути реального значення. Будучи визначеними у відповідному рішенні суду, захист порушеного права управленої сторони надалі може бути відстрочено або розстрочено у зв'язку із необхідністю пристосування приписів суду до реальної економічної ситуації та інтересів учасників боргових відносин.

Актуальність теми. На жаль, поняттю й порядку виконання рішень господарського суду не приділялося належної уваги в юридичній літературі. Окремі дослідження порядку виконання рішень судових органів здійснювалися в межах цивільного, господарського й адміністративного процесів, зокрема можна відзначити роботи таких вчених, як К. Победоносцев, Г. Вербловський, В. Сергеевич, М. Абрамов, Ю. Білоусов, О. Хотинська-Нор, О. Подцерковний, М. Юрков та інші. Разом із тим окремих досліджень відстрочки/розстрочки виконання рішень господарських судів не проводилося. Це заважає встановленню особливостей процесуальної реалізації положень Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) щодо порядку розстрочки/відстрочки виконання рішення суду, яке набрало законної сили.

Метою статті є визначення процесуальних особливостей розстрочки/відстрочки виконання рішення господарського суду.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про виконавче провадження» (ст. 36) і у ГПК України (ст. 121) закріплена не лише можливість зміни способу та порядку виконання рішення суду, а також як окремий випадок розстрочка чи відстрочка виконання «за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим».

На сьогодні в законодавстві не надається визначення термінів «відстрочка» й «розстрочка». Відповідно до Тлумачного словника української мови, розстрочка – це виплата або виконання чого-небудь частинами у визначені строки, а відстрочка визначена через термін «відстрочувати» у значенні переносити виконання або виплату чогось на пізніший строк. Конституційний Суд України в рішенні від 26.06.2013 р. у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень п. 2 ч. 2 ст. 17, п. 8 ч. 1 ст. 26, ч. 1 ст. 50 Закону України «Про виконавче провадження» визначив розстрочку виконання рішення суду як виконання його частинами, установленними судом, із певним інтервалом у часі [10]. Пленум Вищого господарського суду України (далі – ВГСУ) у постанові від 17.10.2012 р. № 9 визначає відстрочку як відкладення чи перенесення виконання рішення на новий строк, який визначається господарським судом, водночас зазначаючи, що відстрочка може надаватися, наприклад, за рішенням, у якому господарським судом визначено певний строк звільнення приміщення, повернення майна тощо [8, п. 7.1.1].

У юридичній літературі В. Шерстюк, наприклад, досить точно визначає відстрочку виконання судового акта як перенесення строку його виконання з однієї, установленної законом або судом, іншим органом, дати на іншу, установлену судом або іншим органом, який прийняв рішення. При розстрочці виконання судового акта боржникowi надається право виконати покладений на нього обов'язок не повністю в якійсь точно встановлений законом або органом, який прийняв рішення, строк, а частинами, причому для виконання кожної частини встановлюється самостійний термін, обумовлений конкретною датою чи періодом часу [14].

У законодавстві України існують декілька категорій, які можна зіставити із категоріями розстрочки/відстрочки виконання судового рішення для визначення особливостей останніх.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) установлює, що договором, виконання якого пов'язане

із переданням у власність другій стороні коштів або речей, які визначаються родовими ознаками, може передбачатися надання кредиту як авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг (комерційний кредит), якщо інше не встановлено законом (ст. 1057). До відносин із надання комерційного кредиту застосовуються положення щодо кредитних договорів, у тому числі положення щодо сплати відсотків. Крім того, інші положення ЦК України передбачають сплату відсотків боржником за прострочення виконання грошового зобов'язання (ст. ст. 536, 625 та ін.). ГК України також передбачає сплату відсотків у разі несвоєчасного виконання грошового зобов'язання (ст. 231). Водночас прострочення чи відстрочення виконання негрошових зобов'язань (наприклад, із передачі партії товару) у загальному порядку не передбачають нарахування відсотків на суму прострочених (відстрочених) зобов'язань, окрім випадків, коли сторони передбачили таке в договорі.

Податковий кодекс України (далі – ПК України) передбачає можливість розстрочення/відстрочення виконання зобов'язань особи зі сплати податків (ст. 100). Також важливо, що за весь період надання відстрочки/розстрочки виконання платник податків сплачує пеню.

Вищенаведені норми є нормами матеріального права й установлюють особливості правовідносин між сторонами договору (за ЦК України та ГК України) чи сторонами податкового зобов'язання (за ПК України), які можуть реалізувати своє право на відстрочку/розстрочку зобов'язання в добровільному порядку без залучення суду. ПК України в силу специфіки взаємовідносин між платником податків і державним органом, а також для уникнення корупційної складової, містить посилання на встановлений Кабінетом Міністрів України перелік обставин і документів для їх обґрунтування. Водночас ЦК України й ГК України надають сторонам повну свободу дій щодо встановлення строків виконання зобов'язання. При цьому обидва кодекси захищають права кредитора, надаючи йому право на певного виду «винагороду» – проценти чи пеню. Отже, законодавець стримує повальне прострочення (відстрочення, розстрочення) виконання зобов'язань, забезпечуючи збільшення боргових зобов'язань боржників залежно від тривалості затримки виконання.

Передбачена у процесуальному законодавстві розстрочка/відстрочка виконання рішення суду відрізняється від вищенаведеної. У межах господарського процесу не можна говорити про повну свободу дій суду, адже такі дії повинні відповідати певним критеріям їх законності. Водночас не можливо у процесуальному законі встановити вичерпний перелік обставин, на підставі яких суд може прийняти рішення про надання розстрочки або відстрочки. Адже економічні відносини перебувають у постійному русі, існує велика кількість факторів, що можуть вплинути на тимчасову неможливість або істотно ускладнити негайне виконання судового рішення суб'єктом господарювання.

У господарському процесуальному законодавстві не лише не встановлено чіткого переліку обставин, за наявності яких допускається розстрочка чи відстрочка виконання судового рішення, а й не наводяться навіть примірний перелік таких обставин.

Такий стан законодавства явно не відповідає загальній складності розгляду відповідних справ. Адже, як правильно зазначає А. Давтян, право на судовий захист із

гарантією його здійснення протягом визначеного процесуального терміну являє собою ніщо інше, як виконання конституційно-правової вимоги. Тривалі судові процеси надають можливість, наприклад, боржникові, котрий прострочив виплату, скористатися судовою тяганиною, штучно продовжити термін платежу [3, с. 212]. Отже, відстрочення чи розстрочення виконання встановленого судом обов'язку здатне виступити руйнівним елементом боргових відносин.

О. Хогинська-Нор зазначає, що при вирішенні питання про надання відстрочки чи розстрочки виконання суди швидше керуються емоціями, аніж правом, точний зміст якого щодо обставин надання встановити неможливо [11, с. 64]. Натомість такий стан речей не може глумитися на користь заперечення наявності доказової бази розстрочення/відстрочення.

Справді, надання розстрочки/відстрочки виконання рішення є виключним заходом, який має застосовуватись лише за наявності поважних причин і при найменшій шкоді кредитору. Безпідставне надання розстрочки/відстрочки виконання рішення, систематичні відстрочки одного й того самого рішення або надання розстрочки/відстрочки на тривалий час (особливо враховуючи наявні інфляційні процеси в Україні) похитує законну силу судового рішення та позбавляє стягувача можливості реалізувати свої права, знижуючи авторитет судової системи загалом. Саме тому дотримання певних критеріїв при розгляді таких заяв має нівелювати або принаймні зменшити вказані негативні наслідки.

Відповідно до ст. 121 ГПК України, «при наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, за заявою сторони, державного виконавця, прокурора або за своєю ініціативою господарський суд, який видав виконавчий документ, у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні з викликом сторін, прокурора і у виняткових випадках, залежно від обставин справи, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, ухвали, постанови, змінити спосіб та порядок їх виконання». У наведених положеннях ідеться про «обставини, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим» та про «виняткові випадки, залежно від обставин справи». Разом із тим така розбіжність скоріше є тавтологією, аніж змістовним розмежуванням виду обставин, що мають установлюватися господарським судом.

До такого висновку можна дійти, якщо проаналізувати зміст ст. 373 ЦПК України, де передбачено таке: «За наявності обставин, що утруднюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо) ... суд, який видав виконавчий документ, ... розглядає питання про відстрочку або розстрочку виконання, ... у виняткових випадках може відстрочити або розстрочити виконання рішення». Аналогічно, згідно зі ст. 263 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), «за наявності обставин, що ускладнюють виконання судового рішення (відсутність коштів на рахунок, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), ... суд ... у виняткових випадках може відстрочити або розстрочити виконання».

Відповідно до ст. 536 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), «виконання вироку про засудження особи до виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі може бути відстрочено у разі: тяжкої хвороби засудженого,

яка перешкоджає відбуванню покарання, – до його видужання; вагітності засудженої або за наявності у неї малолітньої дитини – на час вагітності або до досягнення дитиною трьох років, якщо особу засуджено за злочин, що не є особливо тяжким; якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо) – на строк, встановлений судом, але не більше одного року з дня набрання вироком законної сили. Відстрочка виконання вироку не допускається щодо осіб, засуджених за тяжкі (крім випадків, передбачених пунктом 2 частини першої цієї статті) та особливо тяжкі злочини незалежно від строку покарання».

Отже, у кримінальному процесі, на відміну від інших процесів, по-перше, застосовується лише відстрочення виконання вироку суду – розстрочка неприпустима, а по-друге, не згадується про винятковий характер такої процесуальної дії, позаяк згадуються лише дві обставини, що виключають застосування такого заходу.

Кожен із процесуальних кодексів (не стосується ГПК України), окрім загальних критеріїв розстрочки/відстрочки, містить примірний перелік обставин, що можуть підтверджувати наявність підстав для відповідних заходів. Зокрема, ЦПК України наводить приблизний перелік обставин, які утруднюють, а КАС України – приблизний перелік обставин, які ускладнюють виконання рішення суду (скоріше за все, поняття «утруднюють» і «ускладнюють» доречно сприймати як синоніми).

У цьому контексті ГПК України стоїть осторонь. По-перше, обставинами, що обумовлюють можливість господарського суду розстрочити чи відстрочити виконання, визнаються не лише обставини, які ускладнюють виконання, а й обставини, які його унеможливають. По-друге, як було зазначено вище, стаття ГПК України не визначає навіть приблизний перелік таких обставин. Аналогічно сформульована і ст. 36 Закону України «Про виконавче провадження» (про розстрочку/відстрочку виконання).

Крім того, видається необхідним надавати обмежувальне тлумачення такій підставі застосування розстрочки/відстрочки рішення суду за ГПК України, як «обставини, що роблять неможливим його виконання». У цьому разі абсолютна неможливість виконання рішення суду не може слугувати підставою ані розстрочки, ані відстрочки, адже безглуздо переносити в часі виконання судового акта, якого взагалі неможливо виконати. Наприклад, така обставина виникає в разі ліквідації юридичної особи та погашення її боргів у результаті банкрутства. Не дивно, що на такий випадок передбачаються процедури закінчення виконавчого провадження (ст. 49 Закону України «Про виконавче провадження»). Отже, маємо говорити про «обставини, що роблять тимчасово неможливим виконання рішення суду».

Розуміючи важливість формування єдиного підходу судів до визначення обставин, що відповідають критеріям ускладнення виконання або тимчасового перешкоджання виконання рішення суду, ще Вищий арбітражний суд України у своєму роз'ясненні «Про деякі питання практики застосування статті 121 Господарського процесуального кодексу України» від 12.09.1996 р. вказав, а Пленум ВГСУ «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України» від 17.10.2012 р. № 9 надалі доповнив, що, вирішуючи пи-

тання про відстрочку чи розстрочку виконання рішення, зміну способу й порядку виконання рішення, господарський суд повинен ураховувати матеріальні інтереси сторін, їхній фінансовий стан, ступінь вини відповідача у виникненні спору, наявність інфляційних процесів у економіці держави та інші обставини справи, зокрема щодо фізичної особи (громадянина) – тяжке захворювання її самої або членів її сім'ї, скрутний матеріальний стан, стосовно юридичної особи – наявну загрозу банкрутства, відсутність коштів на банківських рахунках і майна, на яке можливо було б звернути стягнення, щодо як фізичних, так і юридичних осіб – стихійне лихо, інші надзвичайні події тощо [9, п. 2; 8, п. 7.2].

Оскільки достатньо складно сформулювати у ГПК України або законі вичерпний перелік таких обставин у зв'язку зі швидкою зміною економічних процесів в Україні та наявністю великої кількості різноманітних життєвих ситуацій, такий узагальнений інтерпретаційний підхід видається коректним. Не применшуючи важливість наведених приблизних обставин, варто сказати, що однієї лише їх наявності недостатньо для вирішення питання про застосування заходів відстрочки/розстрочки виконання рішення суду.

Варто погодитися з думкою Ю. Білоусова, що суд у вирішенні цих питань повинен ураховувати те, що обставини, які ускладнюють виконання рішення, повинні існувати насправді, у реальності, не дозволяти виконати рішення суду безпосередньо в установлені строки, в обсязі й у порядку, визначених судом; такі обставини не можуть бути обумовлені суб'єктивними факторами й неправомірною поведінкою з боку сторін [14, с. 718–719].

Потребують розмежування підстави для розстрочки чи відстрочки виконання з погляду їх характеристики як таких, що «ускладнюють виконання рішення» й «роблять його неможливим».

Так, М. Штефан, Г. Волосатий роблять висновки, що для відстрочки, розстрочки виконання рішення існують обставини, які ускладнюють його виконання, а для зміни способу й порядку виконання – обставини, які унеможливають виконання рішення [5, с. 572; 13, с. 540–541]. О. Верба, погоджуючись із попередніми висновками, водночас зазначає, що для зміни порядку виконання необхідна наявність обставин, які ускладнюють виконання рішення [2, с. 113].

Погодитись із вищенаведеними висновками науковців можна лише частково. Справді, зазвичай підставою для зміни способу виконання є наявність реальних обставин, що роблять виконання рішення суду неможливим, тоді як одного лише ускладнення виконання недостатньо. Такі причини мають засвідчуватись державним виконавцем (наприклад, шляхом надіслання постанови про повернення виконавчого документа з підстави відсутності майна). Ця позиція підтверджується, зокрема, висновками, викладеними в Постанові ВГСУ у справі № 912/2008/13 [7]. Утім у деяких випадках, як видається, кредитор має право вимагати зміни способу виконання й без існування безпосередньої неможливості виконання. Як приклад можна звернутись до елективної можливості захисту, коли кредитор має право вибору способу захисту свого порушеного права та, як наслідок, і способу виконання рішення суду, яким підтверджується фактична наявність порушення права стягувача.

У зв'язку з цим важко погодитись із О. Хотинською-Нор, котра стверджує, що отримання відстрочки чи розстрочки виконання рішення суду ґрунтується на

виключній заінтересованості боржника і аж ніяк не стягувача, оскільки останній навряд чи виступатиме ініціатором процедури, яка по своїй суті сприяє затягванню процесу реального поновлення його прав. З огляду на це О. Хотинська-Нор вважає недоречним наділення правом звернення із заявою про надання відстрочки чи розстрочки виконання не лише боржника, а й стягувача [11, с. 64]. Така думка спростовується різноманітністю господарських відносин.

Наприклад, підприємство-боржник, перебуваючи на межі неплатоспроможності, може взагалі не мати коштів і володіти майном, що перебуває під обтяженням. Тобто, у цьому випадку виконати рішення суду не видається можливим. Одночасно стягувач, маючи обґрунтовані сподівання, що боржник у майбутньому матиме активи для виконання рішення суду, може звернутися до суду із вимогою щодо відстрочення виконання рішення на певний строк, необхідний для відновлення платоспроможності боржника (залучення інвесторів при санації). В інших випадках реалізація майна боржника до порушення справи про банкрутство може призвести до порушення цілісного майнового комплексу підприємства та зменшення його інвестиційної привабливості. Отже, за певних обставин вимога щодо розстрочки/відстрочки може бути заявлена стягувачем з метою розстрочки/відстрочки виконання чи зміни порядку виконання щодо інших питань, які можуть виникнути у виконавчій процедурі.

Для порівняння правила Цивільного судочинства Об'єднаного Королівства Великобританії і Північної Ірландії передбачають право боржника на відстрочення виконання рішення суду при дотриманні певних умов. Так, відповідно до ст. 83.7 цих Правил, суд може прийняти рішення про надання відстрочки в разі якщо (i) існують специфічні обставини, що зумовлюють недоцільність виконання рішення суду, або (ii) боржник через будь-яку причину не спроможний сплатити визначену суму коштів. При цьому додатково до заяви про надання відстрочки виконання боржник має подати до суду письмові свідчення на підтвердження відповідних обставин, на які посилається боржник (фактично – афідевіт), а також докази щодо належних боржнику засобів задоволення вимог стягувача (при неспроможності сплатити кошти) [1, ст. 83.7]. Отже, у боржника є чіткий обов'язок щодо надання інформації, на підставі якої суд прийме рішення про задоволення чи відмову в задоволенні заяви про відстрочення виконання.

Відсутність легального закріплення обов'язку боржника щодо документального підтвердження своїх доводів про неможливість виконання рішення суду на час звернення, як видається, є недоліком господарського процесуально-го законодавства України. Адаже наразі не конкретизовані підстави для прийняття судом рішення про відстрочку/розстрочку або про відмову в її наданні та не регламентований порядок дослідження доказів боржника й узагалі необхідність засвідчення доводів боржника будь-якими письмовими доказами. Суд може сприйняти й усні заяви боржника, вирішуючи питання на свій розсуд.

Звичайно, такий стан речей не сприяє підвищенню довіри учасників процесу до суду, а з практичного погляду ще й ускладнює визначення законності такого рішення суду.

У зв'язку з цим, видається, що у ГПК України необхідно прямо встановити обов'язок боржника надавати інформацію щодо наявного в нього майна та коштів, за рахунок яких судові рішення може бути виконане. Така інформація має подаватись у письмовому вигляді й

засвідчуватись відповідальною посадовою особою боржника. Стосовно афідевіту, то варто встановити, що боржник для підсилення своєї позиції має право надати суду письмові свідчення осіб на підтвердження власної позиції, але це має бути саме право, а не обов'язок.

Висновки. У зв'язку із цим убачається за можливе визначити розстрочення/відстрочення виконання судового рішення так.

Розстрочка виконання судового рішення – це обґрунтоване й умотивоване встановлення судом порядку виконання рішення суду частинами з певним інтервалом у часі у зв'язку із наявністю обставин, що ускладнюють виконання рішення в попередній термін (строк) або роблять його неможливим, якщо доведено, що вказані обставини не заважатимуть виконанню у визначені судом порядок і строки; що вказані обставини не були штучно винайдені для затягування виконання судового рішення, а в діях заявника не знайдено недобросовісного наміру; що вказані обставини не здійснюють надмірно негативний вплив на кредитора та інших осіб.

Відстрочка виконання судового рішення – це обґрунтоване й умотивоване встановлення судом нового терміну (строку) виконання у зв'язку з обґрунтованою наявністю обставин, що ускладнюють виконання рішення в попередній термін (строк) або роблять його тимчасово неможливим, якщо доведено, що вказані обставини будуть усунені до настання нового терміну (строку) виконання; що вказані обставини не були штучно винайдені для затягування або невиконання судового рішення, а в діях заявника не знайдено недобросовісного наміру; що вказані обставини не здійснюють надмірно негативний вплив на кредитора та інших осіб.

Список використаної літератури:

1. Rules and Directions to the Civil Procedure Rules of United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules;>
2. Верба О.Б. Вирішення судом питань, пов'язаних із настанням обставин, які ускладнюють або унеможливають виконання рішення / О.Б. Верба // Вісник Львів. ун-ту. Серія «Юридична». – 2009. – Вип. 49. – С. 106–117.
3. Давтян А.Г. Гражданское процессуальное право Германии (Основные институты) : дисс. ... доктр. юрид. наук / А.Г. Давтян. – М., 2003. – 298 с.
4. Кондрашов Н.М. Изменение сроков исполнения судебного акта арбитражного суда в связи с затруднительным финансовым положением: практические вопросы / Н.М. Кондрашов [Электронный ресурс]. – Режим доступу : www.yurlov.ru/documents/ru/S2012007_ru.html.
5. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / [С.В. Ківалов, Ю.С. Червоний, Г.С. Волосатий та ін.]; за ред. Ю.С. Червоного; пер. з рос. – К.; О.: Юрінком Інтер, 2008. – 656 с.
6. Постанова Вишого господарського суду України від 10.12.2014 р. у справі № 911/2410/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/>.
7. Постанова Вишого господарського суду України від 27.11.2014 р. у справі № 912/2008/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/>.
8. Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України : Постанова Пленуму Вишого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 9// Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 6. – С. 39.

9. Про деякі питання практики застосування статті 121 Господарського процесуального Кодексу України: Роз'яснення Вишого арбітражного суду України від 12.09.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : № 02-5/333 http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_333800-96.

10. Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2013 р. № 5-рп/2013 // Вісник господарського судочинства. – 2013. – № 4. – С. 17.

11. Хотинська-Нор О.З. Відстрочка, розстрочка, зміна способу та порядку виконання рішення суду в контексті права на судовий захист / О.З. Хотинська-Нор // Вісник

Академії адвокатури України. – Вип. 10. – 2007. – С. 63–67.

12. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / М.Й. Штефан. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.

13. Цивільний процесуальний кодекс України : [науково-практичний коментар] / [С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов та ін.] ; за заг. ред. С.С. Бичкової. – К. : Атіка, 2008. – 840 с.

14. Шерстюк В. Коментарій к Федеральному Закону «Об исполнительном производстве» / В. Шерстюк // Хозяйство и право. – 1998. – № 8. – С. 12–23.

